

ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

**ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ
Θ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ**

Ελούντα, 1-6 Οκτωβρίου 2001

**ΤΟΜΟΣ Γ2
ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ,
ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2005

ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ ΣΗΜΑΝΔΗΡΑΚΗ

**ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1896
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΡΗΤΙΚΟ ΤΥΠΟ**

Το γεγονός ότι η Κρήτη κατά την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896 βρισκόταν ακόμη υπό τουρκική κατοχή, καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα την έρευνα για το παραπάνω θέμα. Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης δεν ήταν απαραίτητα να εξευρεθούν τα σχετικά στοιχεία περί των Αγώνων, αφού αυτά είναι γνωστά, αλλά και μπορούν να αναζητηθούν από τις πολλές περιγραφές που έχουν δει το φως της δημοσιότητας έκτοτε, μέσα από –και κατά το πλείστον– ακριβείς σχετικές εκδόσεις. Σημαντικές εν τούτοις κρίνονται οι αντιδράσεις που σημειώθηκαν στην Κρήτη, στον απόηχο της πρώτης Ολυμπιάδας, ή και άλλα θέματα, αμιγώς Κρητικά, που σχετίζονται όμως με την διοργάνωση των Αγώνων.

Για τεκμηρίωση των στοιχείων των Κρητικών φύλλων, ερευνήθηκαν και οι άλλες διαθέσιμες πηγές που προαναφέρθηκαν, σπάνιες εκδόσεις της εποχής και μεταγενέστερες, περί της Ιστορίας των Αγώνων. Κατά κύριο λόγο, ερευνήθηκαν τα Κρητικά φύλλα που εκδίδονταν είτε στο Νησί είτε αλλού, και ειδικότερα οι εφημερίδες «Ηράκλειον» του Ηρακλείου, «Μεσόγειος» Χανίων, και «Λευκά Όρη» Αθηνών, καθώς και πολλά άλλα φύλλα και εκδόσεις και όχι μόνο της εποχής αυτής. Οι Κρητικές εφημερίδες έχουν πλείστες αναφορές και ανταποκρίσεις για το μέγα εθνικό γεγονός του 1896. Οι πρώτες δημοσιεύσεις απαντώνται από το 1894 και φυσικά συνεχίζονται και μετά την διεξαγωγή των Αγώνων. Συγκεκριμένα πρώτη η εφημερίδα «Ηράκλειον» (φ. 22/22-12-1894) σημειώνει την άφιξη του Δ. Βικέλα, εκλεγμένου Προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, στην Αθήνα από το Παρίσι, του οποίου η γνώμη ότι δεν είναι ανέφικτη η τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων δημιουργεί αίσθηση.

Ἦδη τον Ιούνιο του 1895 ο εν Πειραιεὶ Σύλλογος των Κρητῶν «Ομόνοια» ανακοινώνει ὅτι εἶχε αναθέσει σε επιτροπή που εἶχε εκλεγεί για το σκοπὸ αὐτό, να κανονίσει τα της συμμετοχῆς των Κρητῶν, σε συνεννόηση με την Κεντρικὴ Επιτροπὴ των Ολυμπιακῶν Αγῶνων. Σημειώνεται μάλιστα ὅτι «Προς τοῦτο θα προσκληθῶσιν εκ Κρήτης οἱ ικανότεροι εἰς το σκοπεύειν, το ορχεῖσθαι, το ρίπτειν τον δίσκον, τον δρόμον και το πήδημα, δι' εγκυκλίου του συλλόγου εἰς Πειραιά, ὅπου θα παρασκευασθῶσιν ἐπὶ το μεθοδικώτερον εἰς τα ἀνω γυμνάσματα».¹

Αλλὰ τον Ιανουάριο του 1896, εκφράζονται τα πρῶτα αρνητικὰ σχόλια για την διαφαινόμενη μη συμμετοχὴ των Κρητῶν στην πρώτη Ολυμπιάδα της νεότερης εποχῆς:

Ἡ Κρήτη εν τοῖς Ολυμπιακοῖς αγῶσι

Ο χρόνος της τελέσεως των Ολυμπιακῶν αγῶνων προσεγγίζει....Και λοιπὸν δεν θα ακουσθῇ το ὄνομα της Κρήτης εν τη Παγκοσμίῳ ταύτῃ εορτῇ; ...

Οἱ Κρήτες φημίζονται ἀπὸ των αρχαιοτάτων χρόνων ως ἀριστοὶ σκοπευταὶ και ως ευσταλεῖς και ωκύποδες μαχηταί, εν πάσῃ δε σχεδὸν μάχῃ, συγκροτηθείση εν τη αρχαιότητι διαπρέπουσι Κρήτες τοξόται μεν ὑπὸ των Ἑλλήνων, sagittarii δ' ὑπὸ των Ρωμαίων καλούμενοι. Αλλὰ και εν χρόνοις μεταγενεστέροις, ἐπὶ της εποχῆς των Βενετῶν και μετ' αὐτήν, δεν επαύσαντο οὔτοι ἐκόντες ἀκόντες μελετώντες την χρήσιν του τόξου και του πυροβόλου, μετὰ την ανακάλυψιν της πυρίτιδος, ἐνεκα δε της αδιακόπου ασκήσεως και της ἐμφύτου αὐτοῖς δεξιότητος πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκτῶντο και κτῶνται τηλικαύτην ικανότηταν, ὥστε να διαπερώσι διὰ δακτυλίου μακρόθεν βάλλοντες σφαῖραν πυροβόλου ὄπλου.

Οἱ ορεσίβιοι χωρικοὶ μας, οἱ ως αἰγαγροὶ ἀλλόμενοι ελαφρῶς ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ἐπὶ των ἀποκρήμνων κορυφῶν της ημετέρας νήσου, δύνανται να διανύσωσι πεζοδρομούντες ὑπὲρ τα 50 χιλιόμετρα καθ' ἐκάστην, χωρὶς να αἰσθανθῶσι κάματον τα εὔτονα μέλη των.² Το ἄλμα και ο δίσκος εἶναι παιδείαι

¹ Εφημερίς «Λευκά Ὅρη», φ. 51/22-6-1895, σ. 4 και Εφημ. «Ἡράκλειον», φ. 99/29-6-1895, σ. β'.

² Χαρακτηριστικὸ εἶναι το ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ἡ ὁποία αναφέρεται τόσο στις ικανότητες των Κρητῶν ἀθλητῶν ἀλλὰ και γενικότερα στη μεγάλη διοργάνωση της Ολυμπιάδας. Εστάλη την 21/2/1896 ἀπὸ τον τότε φοιτητὴ στην Αθήνα και ἀργότερα καθηγητὴ Μαθηματικῶν Κωνσταντῖνο Τζανακάκη, στον ἀδελφὸ του, στο χωριὸ Ποταμιές Πεδιάδος Ἡρακλείου, Γεώργιο Μιχαήλ Τζανακάκη, παπὸς του νυν Δημάρχου Χανίων κ. Γιώργου Τζανακάκη, στο οικογενειακὸ ἀρχεῖο του ὁποίου ἀπόκειται σή-

έτι και νυν συνηθέσται εν τοις χωρίοις της Κρήτης, η δε πυρρίχη όρχησις ούχ ήττονος σήμερον ή το πάλαι τυγχάνει επιμελείας εν τη νήσω ...

μερα και τον οποίο και από την θέση αυτή θερμώς ευχαριστώ για την παραχώρηση αντιγράφου της:

Αγαπητέ αδελφέ

... Μεγάλην κίνησις γίνεται διά τους Ολυμπιακούς αγώνας. Επιτροπαί επί επιτροπήν γίνονται από μεγάλα πρόσωπα και φροντίζουν διά να επιτύχωσιν όσον το δυνατόν καλλίτερα οι αγώνες. Τι κρίμα όμως που θα είναι να λείπουν από αυτούς τους αγώνας, οι Κρήτες αγωνισταί οι οποίοι βεβαιότατα ήθελαν τιμήση την Κρήτην και τον Ελληνισμόν, παραδείγματος χάριν εις το σημάδι με τουφέκι, εις τον γλάκι, εις τον πήδον, εις το πάλεμα, έχει παληκάρια σπάνια εις τον κόσμον, αλλά δυστυχώς δεν έγεινε καμιά επιτροπή να καλέση τα καλλίτερα παληκάρια εις αυτά τα γυμνάσια και να τα στείλῃ εδώ. Και να μην έλθουν όμως αγωνισταί θα έλθουν πολλοί άλλοι διά το πανηγύρι αυτό το οποίον είναι πρωτοφανές εις τον κόσμον και μοναδικόν εις την εποχήν μας, διότι δεν θα ξαναγείνουν εις την Ελλάδα ή και να ξαναγείνουν ποίος ηξεύρει πότε πάλιν, διότι έπειτα εις κάθε τέσσαρα χρόνια θα επαναλαμβάνονται εις άλλα βασίλεια ίσως. Είναι παγκόσμιοι αγώνες, (δι' όλα τα έθνη). Και όποιος δεν τους ιδῇ θα χάσῃ πολύ. Τι χαρά! Τι ευτυχία: αν ήτο δυνατόν να έλθης autάς τας ημέρας εδώ, αδελφέ μου, να απολαύσῃς αυτό το ωραίον θέαμα. Πίστευσέ με ότι θα λυπούμαι πολύ διότι μόνος εγώ, χωρίς τα προσφιλέστατά μου πρόσωπα θα απολαύσω αυτήν την διασκέδασιν του ωραίου θεάματος. Και νομίζεις ότι θα κοστίσῃ πολύ να έλθης συ αφ' ου είμαι εγώ εδώ; Το δωμάτιόν μου θα μας χωρέσῃ και τους δύο, η τροφή μας θα είναι οικονομική διότι θα μας μαγειρεύουν εις το σπίτι με άλλα παιδιά καθώς και τώρα το κάνομεν. Έξοδα θέλεις εις την μετακόμησιν και εις τους ναύλους και διά να αγοράσῃς τίποτε προς ενθύμησιν όταν θα επιστρέψῃς, και έξοδα τα οποία θα πληρώνῃς εδώ διά να ιδῇς, αν θέλῃς, τα θαυμασιώτερα θεάματα. Με τέσσαρα εικοσάφραγκα ερχόσουν εσύ με τα σωστά σου. και άφησε τι ήθελα ιδῇς, αλλά πόσα ωφέλιμα πράγματα ήθελα μάθῃς. Αυτά τα προτερήματα δεν τα έχῃ ο καθείς ο οποίος ήθελεν αποφασίσῃ να έλθῃ, διότι δεν έχει αδελφόν ως εμέ. Εννοείται ότι μόνος αν είσαι εμπορώ να σε φιλοξενήσω, ώστε και συ να ευχαριστηθῇς και εγώ να μη στενοχωρηθώ. και λυπούμε πολύ ότι εν τοιαύτῃ περιπτώσῃ δεν δύναται και η αγαπητή σύζυγός σου να απολαύσῃ μαζί μας αυτήν την διασκέδασιν εκτός αν είχετε 8 ή 10 λοῖζια. Εκτός των εξόδων αυτών τίποτε άλλο δεν θα εχάνατε από την εργασίαν σας, διότι autάς τας ημέρας είναι αργία. Θα αρχίσουν οι αγώνες την ημέραν του Πάσχα και θα διαρκέσουν 8 έως δέκα ημέρας, ώστε μόνον 15 ημέρας θα λείπῃς. εμπορεῖς δε προτῆτερα να διατάξῃς τας εργασίας σου τοιουτοτρόπως ώστε να μη ζημιωθῇς καθόλου, με την επιμέλειάν σου δε έπειτα αναπληρώνεις αν μείνῃ τίποτε οπίσω. Θα εὔρης μάλιστα την ευκαιρίαν να έλθῃς με τους πολλούς άλλους και πιστεύω να είναι συγκαταβατικοί.οι ναῦλοι. θα αναχωρήσῃς την Μεγάλην εβδομάδα από αυτού. Υπόθεσε ότι έκανες ένα ταξείδι εις το πανηγύρι της Παναγίας εις την Τήνον. θα σου εκόστιζεν περισσότερον. Με αυτό το ταξείδι εμπορῇς να ιδῇς και την Τήνον εις την επιστροφῇν. Το πανηγύρι της Τήνου δεν θα είναι εφέτος θαυμάσιον ένεκα των Ολυμπιακῶν αγώνων και ένεκα των εορτῶν του Πάσχα. Τι λες λοιπόν, μωρέ Γεώργη, να σε περιμένω; έ;...

Η εφημερίδα φρονούσε ότι θα έπρεπε να σχηματισθεί μια επιτροπή που θα επέλεγε και θα προετοίμαζε κατάλληλα όσους θα μπορούσαν να συμμετάσχουν, θα αναζητούσε την χρηματική συνδρομή των ευπόρων πολιτών, που δεν θα αρνούνταν να συνεισφέρουν τον οβολό τους για την κάλυψη των εξόδων, ενώ θα μπορούσαν να συγκροτηθούν τέτοιες επιτροπές σε κάθε πόλη της Κρήτης, που με εράνους θα συγκέντρωναν το απαιτούμενο ποσό. Και κατέληγε:

*«... Είνε αληθές, ότι οι δεινόν αγώνα καθ' εκάστην περί υπάρξεως αγωνιζόμενοι, δεν ευκαιρούσι να σκέπτονται περί αγώνων επιδεικτικών και πανηγύρεων, διά τούτο δ' ίσως και οι συμπολίται ημών δεν έδειξαν μέχρι σήμερα μέγα ενδιαφέρον διά τους Ολυμπ. Αγώνας, εν τούτοις δεν πρέπει, καίπερ υπό πολλών δεινών περιστοιχιζόμενοι, να απολειφθώμεν της παγκοσμίου εορτής, ην μυριάδες ξένοι, τιμώντες τας αρετάς των προγόνων ημών, θα λαμπρύνωσι διά της παρουσίας των, αλλά οφείλομεν να συντελέσωμεν και ημείς εις αυτήν το κατά δύναμιν».*³

Λίγες μέρες αργότερα, τόσο στην εφημερίδα «Ηράκλειον», όσο και στη Χανιώτικη «Μεσόγειο», καταχωρείται η είδηση για τη διοργάνωση καλλιτεχνικής εσπερίδας, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση του ταμείου των Αγώνων, σύμφωνα με τη σχετική έκκληση της Οργανωτικής Επιτροπής. Στο μεν «Ηράκλειον» σημειώνεται:

*«Υπέρ των Ολυμπιακών αγώνων ήρχισε να γίνηται και εν Κρήτη κάποια κίνησις. Εν Χανίοις δίδεται σήμερα εσπέρας μουσική συναυλία, ης το εισπραχθησόμενον ποσόν θα σταλή εις την εν Αθήναις μεγάλην επί των Ολυμπ. Αγώνων επιτροπήν. Καλόν τούτο, αλλά καλλίτερον θα ήτο, αν συνιστάτο και επιτροπή, όπως εκλέξη και αποστείλῃ εις Αθήνας Κρήτας, ίνα διαγωνισθώσι εις την σκοποβολήν, το άλμα, τον δίσκον, τον δρόμον, ως και άλλοτε εγράψαμεν».*⁴

Στη «Μεσόγειο» δίδονται περισσότερα στοιχεία:

Διά τους Ολυμπιακούς αγώνας

... Ευρισκόμεθα εις την ευχάριστον θέσιν να αναγγείλουμεν ότι την προσεχή Πέμπτην το εσπέρας καλείται το ημέτερον κοινόν εις τερπνήν καλλιτεχνικήν πανδαισίαν εν τη αιθούσι της Δημοτικής Σχολής ένθα θέλει λάβει χώραν η μουσική συναυλία. Ειδική επιτροπή κατηρτίσθη όπως φροντίση και επιστατή-

³ Εφημ. «Ηράκλειον», φ. 124/4-1-1896, σ. α'.

⁴ Εφημ. «Ηράκλειον», φ. 127/25-1-1896, σ. β'.

ση περί της γενησομένης τελετής, της οποίας το εισπραχθησόμενον ποσόν θέλει αποσταλή εις την εν Αθήναις επιτροπήν των Ολυμπιακών αγώνων ...

... Οπωσδήποτε την πέμπτην το εσπέρας το κοινόν πρέπει να σπεύση αθρόον εις την Δημοτικήν Σχολήν, ένθα θα τω είνε παρεσκευασμένον το εθνικόν ψυχαγωγικόν έδεσμα. Εκεί θα κρούσωσιν επί κλειδοκυμβάλου διά των αβρών χειρών των χαρίεσαι δεσποινίδες διάφορα μουσικά τεμάχια, θα αναμέλψωσι διά των επαγωγών χειλέων ύμνους και θελκτήρια άσματα και νέοι θα απαγγείλωσιν εις στίχους και εις το πεζόν μονολόγους. Ο εύγλωττος δικηγόρος κ. Ν. Ζουρίδης θέλει απαγγείλει τον πανηγυρικόν, ήτοι θέλει εκθέσει τον υψηλόν σκοπόν των αγώνων, ο δε Μελπομενόλατρης δικηγόρος κ. Β. Μπαρνιάς θέλει απαγγείλει εκλεκτά ποιήματα του ποιητικού αυτού ταλάντου γεννήματα. Επί πάσι θέλουσιν αναγνωσθή αι επιστολαί των κ.κ. Ρενιέρη και Κανελλίδη προς τον παλιόν και αξιοσέβαστον συγγραφέα του περιπύστου συγγράμματος «ο μαινόμενος κακεντρεχής» Στυλ. Σταυρούδην εις δόξαν και εύκλειαν αιώνιον του ανδρός και οχύρωσιν της ηθικής του περιουσίας... Μετά το πέρας της συναυλίας ο θίασος του κ. Καρδοβίλλη θέλει παίξει ωραίαν κωμωδίαν προς ψυχαγωγίαν των ακροατών ...

Λίγο πιο πριν όμως από τα παραπάνω, η εφημερίδα σχολιάζει το γεγονός, αλλά και επισημαίνει ως προς τη διάθεση των εσόδων της εσπερίδας, ότι αφού αυτά θα ήταν «σταγών ύδατος εν μεγάλη λίμνη παραβαλλόμενον προς τα ποσά, άτινα εις άλλων χωρών πλούσιαι κοινότητες απέστειλαν», ... «θα ήτο προτιμότερον διά του εισπραχθησομένου ποσού να αποσταλώσιν εις Αθήνας τρεις ή τέσσαρες ευσταλείς νέοι διακρινόμενοι επί ταχυποδία, παλαιστική αρετή, σκοπευτική και δισκοβολία, ων δεν αμοιροί ο τόπος, να γυμνασθώσιν εκεί επί δύο τουλάχιστον μήνας και να διαγωνισθώσιν μετά των άλλων. Τούτο θα ήτο τιμιώτερον διά την Κρήτην, ήτις εάν ελλείψει, δεν δύνανται ή να κατακριθή επί αναληγσία προς τοιούτον σκοπόν».⁵

Όμως, τον Φεβρουάριο 1896, σημειώνεται επί λέξει στο «Ηράκλειον»:

Η Κρήτη εν τοις Ολυμπιακοίς Αγώσιν

Η εν Αθήναις «Αδελφότης των εξ Ηρακλείου Κρητών», ηρώτησεν, αν σκοπούσιν οι Κρήτες να μετάσχωσι των προσεχώς εν Αθήναις τελεσθησομένων Ολυμπιακών αγώνων δηλώσασα συγχρόνως, ότι προθύμως θα συντελέση το εφ' εαυτή εις την παρασκευήν των αποσταλησομένων εις Αθήνας εκ Κρήτης

⁵ Εφημερίς «Μεσόγειος», φ. 204/20-1-1896.

αγωνιστών. Εις την ερώτησιν ταύτην της «Αδελφότητος των εξ Ηρακλείου Κρητών» εδόθη η εξής απάντησις: «*Η Κρήτη καίπερ σφόδρα επιθυμούσα, όμως δεν δύναται διά τους παρόντας αυτή χαλεπούς καιρούς να μετάσχη της παγκοσμίου ταύτης εορτής και χαράς*».⁶

Δεν αναφέρεται πουθενά ποιος ήταν εκείνος που έδωσε αυτή την απάντηση...

Σημαντική είδηση αποτελεί το γεγονός της σύνθεσης Ολυμπιακής Ωδής, σε Πινδαρική γλώσσα και μέτρα, από τον γνωστό φιλόλογο και διευθυντή της εφημερίδας «*Ηράκλειον*» κι αργότερα Σύμβουλο της Κρητικής Πολιτείας, Αντώνιο Βορεάδη, στις αρχές Μαρτίου 1896. Ως γράφει η «*Εφημερίς*» Αθηνών η Ολυμπιακή Ωδή ήταν «... εις αρχαίαν γλώσσαν και μέτρα, κατά το γ' είδος των Ολυμπιακών ύμνων του Πινδάρου. Το ποίημα του κ. Βορεάδου, συγκείμενον εκ στίχων 90 διαδεχομένων αλλήλους εις στροφάς, αντιστροφάς και επωδούς, κρίνεται υπό των αρμοδίων ως έργον τιμών την ελληνομάθειαν και την περί τους αρχαίους ποιητάς τριβήν του ποιήσαντος». Ας σημειωθεί ότι το έργο, μεταφρασμένο στη νεοελληνική γλώσσα (του 1896, άρα και αρκετά δυσνόητη με τα σημερινά δεδομένα) και στη Γαλλική, κυκλοφόρησε σε φυλλάδιο και επωλείτο προς 50 λεπτά.

Επαινετικά σχόλια για την Ωδή βλέπουν το φως της δημοσιότητας. Αναφορές έγιναν –εκτός των Κρητικών– και στις εφημερίδες Αθηνών «*Ακρόπολις*», «*Εφημερίς*», «*Σκριπ*», «*Νέα Εφημερίς*», «*Πρωΐα*» και «*Λευκά Όρη*», ενώ ακόμη εκφράστηκαν με θερμές κρίσεις επώνυμοι και διαπρεπείς επιστήμονες.

Όπως προαναφέρθηκε, δεν θα γίνει αναφορά στους καθαυτό Ολυμπιακούς Αγώνες, παρά μόνο επιγραμματικά, επισημαίνοντας ότι υφίσταται πληθώρα σχετικών δημοσιευμάτων στα Κρητικά φύλλα. Οι ανταποκρίσεις από την Αθήνα ή και αλλού, αναφέρονται στις προεργασίες (απεστάλησαν 3.000-4.000 προσκλήσεις σε αθλητικούς και γυμναστικούς συλλόγους σε όλο τον κόσμο, για συμμετοχή των αθλητών τους στους Αγώνες), τη σύσταση των Ελληνικών και ξένων επιτροπών, την καθιέρωση των αγωνισμάτων και του Μαραθωνίου Δρόμου, τις εκκλήσεις σε σημαίνοντα πρόσωπα και ομογενείς για την οικονομική στήριξη των Αγώνων, αλλά και την ανταπόκριση του Γ. Αβέρωφ από την Αίγυπτο, με τη χορήγηση ποσού 585.000 δρχ. για τη μετασκευή του Καλ-

⁶ Εφημ. «*Ηράκλειον*» φ. 132/29-2-1896, σ. β'.

λιμάρμαρου Παναθηναϊκού Σταδίου (που τελικά κόστισε 900.000). Κι ακόμη, η πρόνοια για την υποδοχή και φιλοξενία των επισκεπτών και αθλητών από τα 13 κράτη που είχαν δηλώσει συμμετοχή (περίπου 5.000 από την Ευρώπη και 1000 από την Αμερική) και η διακίνησή τους από το διεθνές πρακτορείο Κουκ – και φυσικά η λεπτομερής περιγραφή των Αγώνων. Ενδιαφέροντα θέματα επίσης, η έκδοση των αναμνηστικών γραμματοσήμων, αλλά και διαφόρων σχετικών εκδόσεων και βέβαια η σύνθεση του Ολυμπιακού Ύμνου, αλλά και ο θρίαμβος του απλού και απλοϊκού όσο και υπέροχου χρυσού Μαραθωνοδρόμου μας Σπύρου Λούη και οι σχετικές αντιδράσεις. Ας σημειωθεί ότι ένας επώνυμος Κρητικός, ο Κωνσταντίνος Μάνος, ήταν ο Αλυτάρχης των Αγώνων.⁷

⁷ Ο Μάνος συνέβαλε οικονομικά στη διοργάνωση των Αγώνων αλλά και έλαβε ενεργό μέρος στην προετοιμασία και διεξαγωγή τους. Από τον εκδότη του περιοδικού ISIS της Οξφόρδης, αναφέρεται ως Γραμματέας της Ελληνικής Επιτροπής. Σε σχετική επιστολή του προς το περιοδικό, στις 4 Μαρτίου 1895, ο Μάνος απαντάει σε κρίσεις ως προς τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, αναφέροντας τα εξής:

Προς τον εκδότη του The ISIS

Αξιότιμε κύριε,

Είμαι ευγνώμων, για την καλωσύνη σας να δημοσιεύσετε στο ISIS ολόκληρο το πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Επιτρέψτε μου να απευθυνθώ πάλι στην γενναιοδωρία σας ώστε να απαντήσω σε κάποιες από τις κρίσεις σας.

Και αρχίζω με την επισήμανση ότι Αγγλικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Βόρεια και Νότια Αμερικανικά, Αυστραλιανά, Σουηδικά, Βελγικά, Ελληνικά, Ρωσικά, Ουγγρικά και Βοημικά Αθλητικά Σωματεία επέδειξαν «κάποια επιθυμία» να ανταποκριθούν με αντιπροσώπους των στο Συνέδριο που συνήλθε εις Παρίσιους τον παρελθόντα Ιούνιο διά να συζητήσουν το θέμα των Διεθνών Αθλητικών Αγώνων. Το Συνέδριο απεφάσισε ότι οι πρώτοι αγώνες πρέπει να διεξαχθούν εις τας Αθήνας το 1896, προς τιμήν της αρχαίας Ελληνικής Αθλητικής Δόξης και οι δεύτεροι εις Παρίσιους το 1900, που θα είναι το έτος της Μεγάλης Διεθνούς Εκθέσεως. Κατόπιν αυτού οι Διεθνείς Αγώνες θα διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια εις τας διαφόρους πρωτεύσας της Ευρώπης.

Επιτρέψατέ μου κατά δεύτερον λόγον, να αμφιβάλλω διά την πιθανότητα της προβλέψεώς σας. Δεν είναι διόλου βέβαιον π.χ. ότι οι Άγγλοι θα είναι οι νικηταί στην ιστιοπλοΐα, οι Αμερικανοί θα είναι σίγουρα δυναμικοί αντίπαλοι. Η Κωπηλασία και η Κολύμβηση είναι αθλήματα για τα οποία ενδιαφέρονται όλα τα Έθνη, όσον αφορά το κρίκετ, οι Αυστραλοί θα έχουν κάτι να αντιτάξουν. Η Γυμναστική και η Ιππασία καλλιεργούνται με ανάλογο ενδιαφέρον και επιτυχία σε όλη την Ευρώπη και η σκοποβολή κατά πηλίνων δίσκων στο Μόντε Κάρλο όπου Άγγλοι, Αμερικανοί, Γάλλοι ή Ιταλοί είναι πάντα οι νικηταί, αποδεικνύει ότι οι Γερμανοί δεν είναι οι μόνοι καλοί σκοπευταί. Τέλος η Γαλλική σχολή ξιφασκίας θα πρέπει να αγωνισθή εναντίον της επίσης λαμπρής και φημισμένης Ιταλικής σχολής. Εάν αυτές αι παρατηρήσεις μου είναι σωστές, νομίζω ότι οι Αγώνες μπορούν κυριολεκτικά, να ονομασθούν «Διεθνείς».

Για τα συναισθήματα των Κρητών και την τραγική κατάσταση στο Νησί κατά την εποχή της Ολυμπιάδας, χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας «Λευκά Όρη» Αθηνών:

Η Κρήτη κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες

Καθ' ην στιγμήν εν τω Παναθηναϊκῷ σταδίῳ στεφανούνται οἱ Ολυμπιονίκαι, ἡ πολυτλήμων Κρήτη ἀγωνίζεται πάλιν δεινὴν κατὰ τῆς τυραννίας. Ἡ αἱματοζύμωτος μεγαλόνησος σπαράσσεται τὴν καρδίαν, διότι αἱ τυραννικαὶ αλύσσεις δὲν τῇ ἐπιτρέπουσι νὰ συμμεθέξῃ ὡς χώρα ἐλληνικὴ τῆς παγκοσμίου ταύτης πανηγύρεως, τῆς κατ' ἐξοχὴν εορτῆς τῆς Εἰρήνης. Οπόσῃν οδύνην αἰσθάνεται ἡ Κρήτη, μὴ δυναμένη, καθ' ἡν εποχὴν ὁ πολιτισμὸς ἀποδίδει τὰ τροφεῖα εἰς τὴν κοιτίδα ὅθεν προέκυψε, ἐκλέγουσα αὐτὴν ἐναρκτήριον σταθμὸν μεγάλου ἐκπολιτιστικοῦ σταδίου, οπόσῃν οδύνην αἰσθάνεται μὴ δυναμένη νὰ καταβάλλῃ τὸν ὀβολὸν τῆς! ... Ἡ Κρήτη ἀγωνίζεται εἰς τὰ ὄρη τῆς τὸν περὶ υπάρξεως ἀγῶνα κατὰ πολλῶ ἀγριωτέρας τυραννίας καὶ ἐν ὀνόματι τῆς Εἰρήνης, ἧς οἱ ἀγῶνες εἶνε τὸ σύμβολον. Ἀγωνίζεται δὲ ὅπως μετριάσῃ τὸ δυσφόρητον βᾶρος τῆς τυραννίας, ἵνα δυνηθῇ ἐν προσεχεί μέλλοντι νὰ λάβῃ τὸ προσήκον αὐτῇ μέρος εἰς τὴν σεμνὴν τελετὴν τῆς Εἰρήνης.

Τὸ φρόνημα τῆς Κρήτης λίαν προσφυῶς ἐκφράζει ἡ ἐπὶ κλησὶς τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν φιλογένειαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ἧς τὸ κείμενον δημοσιεύομεν κατωτέρω.

Πρὸς τοὺς Ολυμπιονίκας

Με τὴν πεποίθησιν ὅτι διερμηνεύομεν τὰ αἰσθήματα συμπάσης τῆς Κρήτης, συγχαίρομεν ἀπὸ βάθους καρδίας τοὺς ἀθλοφόρους Ολυμπιονίκας καὶ ἀποστέλλομεν αὐτοῖς τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν βαυκαλιζόμενοι με τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ὅτι ἡ Πατρίς διὰ τῆς ἀναβιώσεως τῶν γυμναστικῶν ἀγῶνων θὰ διαπλασῇ τέκνα δυνάμενα νὰ προασπίσωσι τελεσφόρως τὰ ἐθνικά μας δικαιώματα.⁸

Ἐχοντας ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνη εἰς τὴν ἐνυπάρχουσα δύναμη κάθε εὐγενούς ιδέας –καὶ ἡ ιδέα τῶν Διεθνῶν Ἀθλητικῶν Ἀγῶνων εἶναι προφανῶς εὐγενής– καὶ ἐλπίζοντας ὅτι θὰ ἀντιπαρέλθουμεν τοὺς ἀνταγωνισμοὺς.

Διατελῶ, Ἀξιότιμε Κύριε,

Μετά τιμῆς Κ. Μάνος

(Εφημ. «Κήρυξ Χανίων» φ. 8251/17-1-2002)

⁸ Εφημερίς «Λευκά Όρη», φ. 90/4-4-1896.

Σημαντικότερο όμως είναι το σχόλιο της ίδιας εφημερίδας ως προς τον λόγο τού τότε βασιλιά, στο οποίο και εκφράζεται το παράπονο των υποδοούλων Κρητών, που αναζητούσαν εναγωνίως συμπαράσταση στον υπέρ της Ελευθερίας τους Αγώνα:

«... φρονούμεν ότι και μόνον διά το ελεύθερον κράτος εάν κατεβάλλετο η ηγεμονική μέριμνα, η τύχη των υποδοούλων θα ήτο κρείσσων ή νυν, καθ' όσον η θέσις της ελευθέρας Ελλάδος επιδρά αμέσως επί του όλου Ελληνισμού. Δυστυχώς η χρεωκοπία δεν είνε φαινόν σημείον ηγεμονικής μερίμνης. Εάν δε στραφώμεν εκτός των ορίων του κράτους, εκ των διαχυτικών λόγων του βασιλέως, η θέσις της ταλαίνης Κρήτης ουδόλως εβελτιώθη, ήτις λόγω των μακρών και συνεχών αγώνων της εδικαιούτο να ελπίζη περισσότερον...».⁹

Τον Απρίλιο του 1896, οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες της νεότερης εποχής ήταν πια παρελθόν. Η Κρήτη –που βρισκόταν στην τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος και σε επαναστατική περίοδο– δεν είχε συμμετάσχει, προς μεγάλη απογοήτευση πολλών. Στους ταραγμένους λοιπόν εκείνους καιρούς, η Κρήτη ενδιαφερόταν φυσικά για ό,τι συνέβαινε στην κυρίως Ελλάδα, είχε όμως άλλα –μείζονος σημασίας– θέματα να ασχοληθεί, από την συμμετοχή των παιδιών της στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Στο «Ηράκλειον», ο Γ.Κ. Κοκκινάκης σημείωνε:

Ολυμπιακοί Αγώνες και Κρήτη

Αγώνες ειρηνικοί, αγώνες δόξης και τιμής ετελέσθησαν ως γνωστόν προ τινων ημερών υπό τον λαμπρόν ουρανόν της Ελλάδος και τα όμματα μυριάδων θεατών προσελθόντων εκ πάσης γωνίας της γης, ίνα θαυμάσωσι και επευφημήσωσι τους νικητάς. Η Κρήτη προς μεγάλην ζημίαν της δεν συμμετέσχε των αγώνων της πρώτης Ολυμπιάδος, η Κρήτη δεν έλαβε μέρος εις τους παγκοσμίους αγώνας, εν οίς αλλόφυλοι, ετερόγλωσσοι αδελφωμένοι εν ευγενεί αμίλλη διεξεδίκουν προς αλλήλους τον κλάδον της αγριελαίας! Τα προκαλέσαντα αίτια την αποχήν της Κρήτης από των αγώνων δεν θα αναζητήσωμεν, διότι εις ουδέν θα ωφέλει τούτο, ο χρόνος ημών δέον να χρησιμοποιηθή ουχί εις την ανακάλυψιν των αιτίων τούτων αλλά εις το να παρασκευασθώμεν ούτως, ώστε εις την δευτέραν Ολυμπιάδα να μη πάθωμεν ότι κατά την πρώτην... Ίνα ευπροσώπως παρουσιασθώμεν εις μέλλοντας αγώνας δέον πάσαι αι αρμόδιαι αρχαί, πάντες οι ιδιώται, οι ως εκ των γνώσεων, των φώτων και των θέσεων αυτών δυνάμενοι να ωφελήσωσι, να εργασθώσιν επιμελώς προς τούτο... Εάν

⁹ Εφημερίς «Λευκά Όρη», φ. 90/4-4-1896.

έχω το ευτύχημα ν' ακουσθή η φωνή μου, ιδρυθώσι δε εις όλας τας πόλεις και κωμοπόλεις της Κρήτης Γυμναστικοί Σύλλογοι, μετά τινά έτη θα είμεθα αναμφιβόλως εις την ευχάριστον θέσιν ου μόνον Παγκρητικούς αγώνας να τελέσωμεν, αλλά και να λάβωμεν μέρος εις διεθνείς τοιούτους με την βεβαιότητα ότι θα λάβωμεν τον στέφανον της νίκης, διότι ύλη άφθονος και εκλεκτή υπάρχει, δεν απαιτείται δε ειμή η ζύμωσις.¹⁰

Γ.Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ

Τελειώνοντας, θα γίνει αναφορά σε ένα θέμα που ίσως ξενίσει στην αρχή, είναι όμως άμεσα συνδεδεμένο με την πρώτη Ολυμπιάδα.

Ας σημειωθεί λοιπόν ότι στο φωτογραφικό υλικό του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης σώζονται –μεταξύ άλλων– και εικόνες από το εσωτερικό του παλατιού του Πρίγκιπα Γεωργίου, στη Χαλέπα των Χανίων, ο οποίος, ως γνωστόν, δύο χρόνια αργότερα ανέλαβε καθήκοντα Ύπατου Αρμοστή στο Νησί, στις 9 Δεκεμβρίου 1898. Ένα περίτεχνο ογκώδες έπιπλο δεσπόζει στις φωτογραφίες. Είναι μια πιανόλα, το Cottage-Orchestrion, όπως λεγόταν διεθνώς, που στο εσωτερικό του περιείχε μουσικά όργανα και μελωδίες σε ρόλους χαρτιού. Κατά τη διάρκεια της έρευνας για την παρούσα ανακοίνωση, έλαβα μια ευχαριστήρια επιστολή από τον γηραιό Αμερικανό συλλέκτη κ. Φίλιπς, με τον οποίο είχαμε γνωριστεί κατά την επίσκεψή του στο Αρχείο και στον οποίο είχαν δοθεί αντίγραφα των φωτογραφιών όπου απεικονίζετο το μουσικό έπιπλο στο παλάτι του Αρμοστή. Ως απεδείχθη, από σχετικά γραπτά τεκμήρια και σύμφωνα με τα γραφόμενα του κ. Φίλιπς, αυτό το ίδιο έπιπλο είναι τώρα ιδιοκτησία του, το απέκτησε σε δημοπρασία γνωστού Αθηναϊκού οίκου το 1959 και βρίσκεται σήμερα στην Καλιφόρνια των Ηνωμένων Πολιτειών. Το σημαντικό στο θέμα αυτό δεν ήταν βέβαια τα ευχαριστήρια του κ. Φίλιπς, αλλά η μαγνητοταινία που συνόδευε την επιστολή του. Ομολογώ ότι δεν μπόρεσα να συγκρατήσω τη συγκίνησή μου όταν άκουσα σε ηχογράφηση του τέλους του 19ου αιώνα, αφ' ενός τον Εθνικό Ύμνο της Ελλάδας και αφετέρου την πρώτη εκτέλεση του Ολυμπιακού Ύμνου, την αξεπέραστη σύνθεση του Σπύρου Σαμάρα – χωρίς όμως τους στίχους του Κωστή Παλαμά.

Ο χάρτινος ρόλος του φέρει λανθασμένη χρονολογία 1890 αντί του σωστού 1896 (η απόφαση περί της αναβίωσης των Αγώνων ελήφθη πο-

¹⁰ Εφημερίς «Ηράκλειον», φ. 139/18-4-1896, σελ. α'.

λύ αργότερα, το 1894) και την ένδειξη «Σανάρα» αντί του σωστού Σαμάρα, λέξη που είχε πολύ προβληματίσει τον κ. Φίλιπς.¹¹

Η αλληλογραφία με τον συλλέκτη συνεχίστηκε και, κατέχοντας πια το μοναδικό στον Ελλαδικό χώρο ηχητικό αυτό ντοκουμέντο, ξεκίνησε νέος γύρος ερευνών για την εξεύρεση των ιστορικών στοιχείων που θα δικαιολογούσαν και θα αποδείκνυαν τη σύνδεση της Ολυμπιάδας του 1896 με το ξενιτεμένο κειμήλιο.

Και πράγματι η ύπαρξη των ηχητικών αυτών τεκμηρίων στο μουσικό έπιπλο του Αρμοστή δικαιολογείται απόλυτα, αφού το 1896 ο τότε Βασιλόπαις Γεώργιος ήταν ο Αντιπρόεδρος του Δωδεκαμελούς Συμβουλίου των Αγώνων, που μάλιστα αναπλήρωσε επί τρίμηνο τον Πρόεδρο, Διάδοχο Κωνσταντίνο, αλλά ήταν και Πρόεδρος της Εφορείας των Αγώνων, της Αγωνοδίκου Επιτροπής και της Επιτροπής των Ναυτικών Αγώνων της Ολυμπιάδας, με μεγάλη συμμετοχή στα οργανωτικά και διαδικαστικά θέματα και εκείνος που, με τον Βασιλόπαιδα Νικόλαο, υποδέχθηκε στους ώμους του, μαζί με μυριάδες λαού που πανηγύριζε, τον χρυσό Μαραθωνοδρόμο Σπύρο Λούη κατά την είσοδό του στο Στάδιο.

Το Δωδεκαμελές Συμβούλιο των Αγώνων είχε αναθέσει στον Κερκυραίο μουσικοσυνθέτη να μελοποιήσει το ποίημα του Παλαμά. Εκείνη τη Δευτέρα, 25 Μαρτίου 1896, ημέρα εθνικής εορτής, στα εγκαίνια του Καλλιμάρμαρου Παναθηναϊκού Σταδίου, αντήχησε για πρώτη φορά η μελωδία του Σαμάρα, που είχε έρθει ειδικά από το Μιλάνο για να διευθύνει τους μουσικούς που είχαν παραταχθεί στη μέση της κονίστρας. Ήταν εκεί η Φιλαρμονική των Αθηνών, οι μπάντες της Φρουράς και του Ναυτικού, και οι Φιλαρμονικές των Πατρών, της Ζακύνθου, της Κεφαλονιάς, της Κέρκυρας, της Λευκάδας και του Λαυρίου. Πλήθος 75.000 θεατών που παραληρούσε και ζήτησε την επανάληψη του Ύμνου, έψαλλε μαζί με 350 χορωδούς περίπου, τα λόγια του Παλαμά, στις νότες της συναδέλφωσης των λαών:¹²

¹¹ Ας σημειωθεί ότι ο Ολυμπιακός Ύμνος καθιερώθηκε το 1958 από τη ΔΟΕ στο Τόκιο και από τότε ακούγεται κάθε φορά κατά την τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων.

¹² Συγχρόνως με την απαγγελία των στίχων του Παλαμά, ακούστηκε μετά από 105 χρόνια, στην αίθουσα του Συνεδρίου, ο Ολυμπιακός Ύμνος σε ηχογράφηση από την πιανόλα του Αρμοστή.

Αρχαίον πνεύμα αθάνατον, αγνέ πατέρα
του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού,
κατέβα, φανερώσου κι' άστραψ' εδώ πέρα
στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού.

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι,
στων ευγενών αγώνων λάμψε την ορμή,
και με τ' αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι,
και σιδερένιο πλάσε και άξιο το κορμί.

Κάμποι, βουνά και θάλασσες φέγγουν μαζί σου,
σαν ένας λευκοπόρφυρος μέγας ναός
και τρέχει στον ναόν εδώ προσκυνητής σου,
αρχαίον πνεύμα αθάνατον, κάθε λαός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

Βαλεντίνη Τσελίκα, *Ολυμπιακοί Αγώνες – το φωτογραφικό Λεύκωμα του Άλμπερτ Μάγερ*.

Έλση Σπαθάρη, *Το Ολυμπιακό Πνεύμα*.

Γιώργου Λιβέρη, *Η Ιστορία της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Ελλάδος 1894-1994*.

Πάνου Βαλαβάκη, *Άθλα, Αθλητές και έπαθλα*.

Νικολάου Βασιλειάδη, *Πιο γρήγορα, πιο ψηλά, πιο δυνατά (Γνωριμία με τους Ολυμπιακούς αγώνες)*.

Κάρολος Μωραΐτης, *Σπύρος Λούης*.

Λεύκωμα: *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896 εν Αθήναις – εκ του Τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάϊσχερ και Ν. Καρπαδούρη 1896 – Ανατύπωση, «Ποντίκι» 1996*.

Arnold P., *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες, Αθήνα 1896 – Σεούλ 1988*, Αθηναϊκές εκδόσεις, Αθήνα 1988.

Barrie and Jeckins (εκδ.), *The Olympic Games, 80 Years of People Events and Records*, London 1976 (Lord Killanin – John Rodda).

Cavendish M., *The History of the Olympics*, London 1975.

Sagrave Jeffrey O., Chu Donald (ekd.), *The Olympic Games in Transition*, Champaign – Illinois USA, 1988.

Kamper E., *Encyclopedia of the Olympic Games*, 1972.

Lucas J., *The Modern Olympic Games*, London 1980.

Mind and Body, *The Revival of the Olympic Idea 19th – 20th Century*, Catalogue, Ministry of Culture, Athens, 1989.

Reports of the International Olympic Academy, The international Olympic Committee Lausanne, Switzerland.

Ταρασουλέας Αθ., *Ολυμπιάδες στην Αθήνα, 1896-1906*, Αθήνα 1988.

Εφημερίς «Ηράκλειον», 1894-1896.

Εφημερίς «Κήρυξ», 2002.

Εφημερίς «Λευκά Όρη», 1895-1896.

Εφημερίς «Μεσόγειος», 1896.

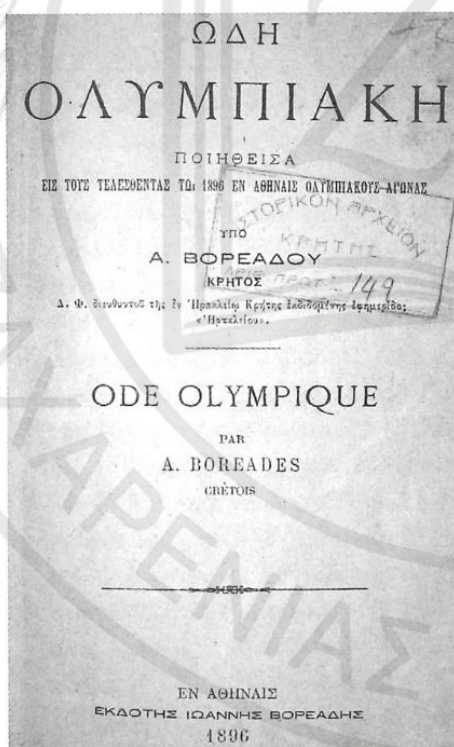

Εικ. 6. Η Αφίσα των Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 1896.

Εικ. 5. Ολυμπιάδα της Αθήνας 1896.

Εικ. 7. Το πρώτο φύλλο της Ολυμπιακής Ωδής του Α. Βορεάδη (1896).

Εικ. 8. Εξώφυλλο της παρτιτούρας του Ολυμπιακού Ύμνου. Μουσική: Σπύρου Σαμάρα. Στίχοι: Κωστή Παλαμά.